NOVIJE BOGORODIČINE CRKVE NA PODRUČJU ZAGREBA

DR. LELJA DOBRONIĆ

Na Mariološkom kongresu na Malti prikazala sam svetišta i likove Majke Božje u 17. i 18. stoljeću, kojih je bilo u Zagrebu i zagrebačkoj okolici vrlo mnogo s obzirom na malen grad i slabo nastanjenu okolicu, što dokazuje intenzivno čašćenje Majke Božje u to doba. Na kongresu u Kevelaeru nastojala sam prikazati Marijina svetišta podignuta tijekom 19. i na početku 20. stoljeća (do prvoga svjetskog rata), pri čemu sam obuhvatila čitavu zagrebačku biskupiju, odnosno od 1853. nadbiskupiju. Preostaje ono što je za današnji život možda najznačajnije, ono za što su neposredno vezani današnji živi ljudi, a to su Marijine crkve građene na širem području Zagreba u novije vrijeme, tj. u vrijeme poslije prvoga svjetskog rata, a osobito poslije Drugoga vatikanskog sabora.

Treba istaknuti da je doba poslije prvog svjetskog rata za Hrvatsku značilo veliku promjenu. Iz vezanosti unutar patrijarhalno nastrojene Austro-Ugarske Monarhije ušla je u ovisnost o srpsko-pravoslavnoj vlasti, nesklonoj katolicizmu i Hrvatima-katolicima. Tradicijom ustaljen tijek života bio je prekinut ili bar zaustavljen, i bilo je potrebno da prođe neko vrijeme za snalaženje u novoj situaciji. Osim toga, stanovništvo Zagreba brojem se znatno povećalo osobito dolaskom siromašnih seljaka u grad, čime se oblikovao širok krug periferijskog stanovništva i gradskog proletarijata, vrlo podložnog tada snažnom širenju boljševičkih ideja. Tadašnje zagrebačke gradske župne crkve sv. Marka, sv. Blaža, sv. Marije i sv. Petra bile su vrlo daleko od novog stanovništva koje se naselilo po ravnici južno od željezničke pruge, na predjelima Trešnjevke, Martinovke, Peščenice, Ravnica i drugima.

Prvi koji su prozreli tu socijalnu pustinju i vjersku pustoš i osjetili da je potrebno nešto poduzeti protiv prijeteće moralne i socijalne propasti tog puka bile su redovničke zajednice, i to one koje nisu bile od nekad ukorijenjene u Zagrebu. Na krajnju jugoistočnu periferiju Zagreba, gdje je nicala tzv. Željeznička kolonija, došli su dominikanci 1927, pošto su oko 1550. napustili Zagreb ugrožen od Turaka. Na livadama južno od Trešnjevke pojavili su se 1929. salezijanci. Kukuruzište južno od Vlaške ulice, na Zavrtnici, pronašli su iste godine franjevci Franjevačke provincije presvetog Otkupitelja, i otkupili ga.

Sve ove tri redovničke zajednice, nezavisno jedna od druge, počele su vrlo skromno, a zajedničko im je bilo da su sve tri izabrale Majku Božju za svoju zaštitnicu. Zato se njihov dolazak i usmjerenje mogu smatrati prodorom, iako izvana neuglednim, Marijine zaštite na široko zagrebačko tlo. Naime 1929, osim za Hrvate tragične političke situacije (nakon ubojstva Stjepana Radića 1928. i proglašenja diktature kralja Aleksandra Karađorđevića), upravo se dizao val svjetske, a pogotovo domaće ekonomske krize. U takvim prilikama redovnici su načinili najviše što su mogli, za zagrebačku periferiju veoma mnogo. Dominikanci su gradili samostan i u njemu kapelu u čast svoje zaštitnice Kraljice sv. Krunice. Salezijanci su na Knežiji dobili od gospođe Marije Valenčić ud. Veble zemljište i odmah započeli gradnju omladinskog doma da služi kao sklonište za siromašnu mladež, osobito onu koja je ugrožena od ulice ili kojoj su roditelji zaposleni u tvornicama. U tom domu podigli su kapelicu i posvetili je zaštitnici svoga Reda Mariji Pomoćnici.[1] Franjevci su počeli graditi samostan (u današnjoj Vrbanićevoj ulici) i u njemu kapelu Gospe Lurdske, koju je posvetio na Petrovo i Pavlovo 1932. Antun Bauer.[2] Tako su ljudi s tadašnje krajnje zagrebačke periferije dobili tri male marijanske oaze, a za dominikance, salezijance i franjevce s juga bili su to tek poticaji za daljnje pothvate u čast Majke Božje, koje su kasnije i ostvarili.

Još jedna redovnička zajednica pobrinula se u to doba da Zagreb dobije marijansko svetište, i to na krajnjoj i najvišoj točki sjevernoga zagrebačkog teritorija, na Sljemenu. Priča je romantična, kako i odgovara romantici medvedničkih šuma. Planinari su još 1912. počeli među sobom skupljati novac da bi se na Sljemenu sagradila kapelica. Izletnici Marijinih kongregacija koje su vodili isusovci odlučili su na svom svibanjskom izletu na Sljeme 1928. da malu i neuglednu sliku Majke Božje na nekoj bukvi treba zamijeniti pravim svetištem. U tu svrhu darovao je Grad Zagreb šumsko zemljište na uzvisini istočno od vrha Sljemena. Angažiran je tada najvrsniji arhitekt prof. Juraj Denzler da izradi projekt. Projektirao je doista nadahnuto, pa je kapelica tako usklađena s okolnom prirodom da djeluje kao da je i ona izrasla iz tla kao i okolna šuma. Sagrađena je od zelenkasto-sivog sljemenskog kamena i od drva koje je oboreno kad se krčio prostor za kapelu. Kapela je jednobrodna, s velikom polukružnom apsidom i ulaznim trijemom. Ima i zvonik na sjevernoj strani pročelja u kojem otvoreno vise dva zvona. Kapelica svojom jednostavnošću, izvedenom neposredno iz svrhe i tla, ponešto podsjeća na starohrvatske crkvice, iako je vrhunsko djelo naše moderne arhitekture.[3] Denzlerov projekt izmijenjen je zazidavanjem prozora u lađi crkve i otvaranjem prozora uz ulazna vrata. Kapelica je posvećena 14. rujna 1932. i 16. srpnja 1933, kad je posvetu obavio nadbiskup Antun Bauer

---

[1] Dragutin BRUMEC, *Župa Marije Pomoćnice na Knežiji*, Katolički list, 1940, br. 18, str. 226.

[2] *Blagoslov kapele Gospe Lurdske i novog franjevačkog samostana*, Katolički list, 1932, br. 26, str. 321.

[3] Tomislav PREMERL, *Od klasičnog reda do vlastite moderne (prof. arh. Juraj Denzler)*, Kaj, 1977, br. 3–5, str. 80.

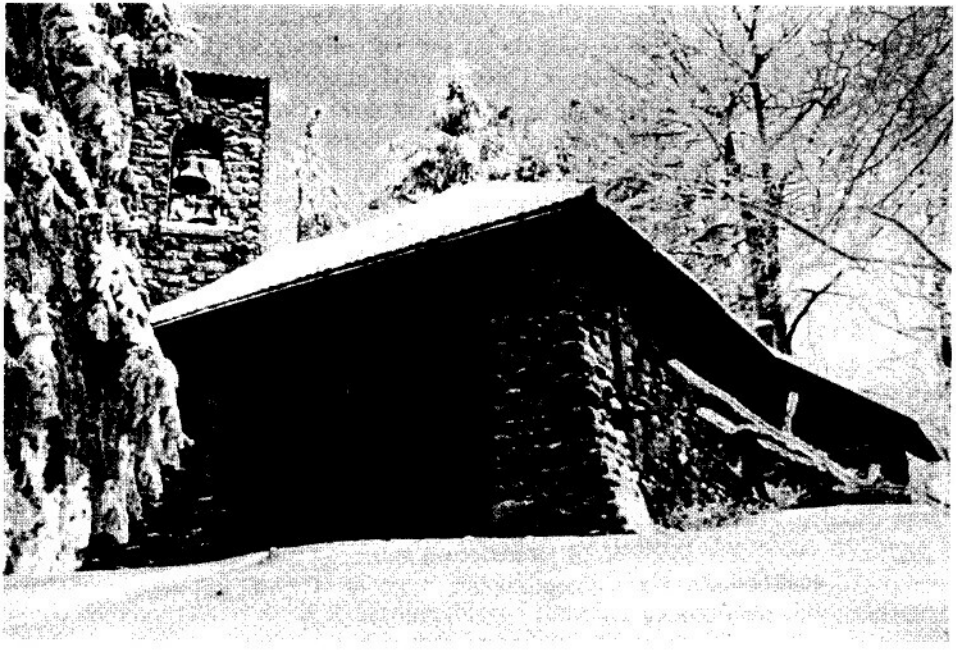

Sl. 1. Crkva Majke Božje Sljemenske, Kraljice Hrvata, na Sljemenu

u nazočnosti mnoštva Zagrepčana.[4] Dobila je naslov: »Majka Božja Sljemenska, Kraljica Hrvata«. Unutrašnji uređaj kapelice izveo je kipar Radoja Hudoklin, neke dijelove po nacrtima arh. Denzlera, a neke po vlastitima, u duhu srednjovjekovne tradicije.[5] Hudoklinovo je djelo velik reljef Marije s malim Isusom u apsidi iznad oltara. Hudoklin je zamislio i izradio osebujan strop ove kapelice: između hrastovih greda u četrdeset šest četvorina grbovi hrvatskih gradova, a u srednjem polureljef Majke Božje s Djetetom. Fresko-slike djelo su slikara Gabrijela Stupice. Svakako je sljemenska kapelica izraz visoke hrvatske umjetnosti i duboke marijanske pobožnosti. Kapela Majke Božje, Kraljice Hrvata, proglašena je župnom crkvom 1968.

Nakon gradnje i posvete sljemenskoga Marijina svetišta Majka Božja kao da je preletjela Zagreb od krajnje sjeverne točke do prekosavskog sela Remetinca. Remetinečki seljaci osjetili su potrebu da i oni imaju svoju crkvu, jer je njima bilo daleko do njihove župne crkve u Stupniku. Njihove želje i motivi bili su izrečeni u govoru jednog mještanina prigodom polaganja kamena temeljca 2. lipnja 1935.[6] Rečeno je tada da seljacima prijete dvije opasnosti: poplava Save

---

[4] *Blagoslov kapelice na Sljemenu,* Katolički list, 1932, br. 36, str. 429; 1933, br. 27, str. 323.

[5] *Vodič sljemenske kapelice,* Zagreb, 1943.

[6] *U spomen blagoslova kapele Majke Božje u Remetincu,* Katolički list, 1935, br. 22, str. 279; br. 42, str. 524.

Sl. 2. Crkva Majke Božje, Kraljice Hrvata, u Remetincu

i poplava iskvarenosti. Protiv poplava Save bore se podizanjem nasipa, a protiv pokvarenosti podizanjem crkve u čast Majke Božje. Remetinečki entuzijasti sagradili su još iste godine neveliku ali skladnu jednobrodnu kapelu s polukružnom apsidom koju osvjetljavaju četiri visoka skladna prozora. Širok plosnat toranj smješten je iznad pročelja. Majka Božja u Remetincu u puku je dobila atribut »Kraljica Hrvata«, valjda oponašajući sljemensku kapelu na suprotnoj strani Zagreba. A slična joj je i po tome što je zaklonjena drvećem, crnogoričnim i bjelogoričnim, s kojim stvara skladnu cjelinu Božje prirode, iako nije djelo nekog vrhunskog arhitekta, već Božjeg naroda. Godine 1964. kapela Majke Božje u Remetincu postala je župnom crkvom.

Franjevcima u samostanu u Vrbanićevoj ulici nije bila dovoljna samostanska kapela Majke Božje Lurdske, jer su razvijali sve veću pastoralnu djelatnost, osobito sa siromašnom djecom Zavrtnice i Peščenice i otvaranjem obdaništa. Od svog dolaska planirali su podići Majci Božjoj Lurdskoj doličnu crkvu. Godine 1934. dobili su iz Lurda kip Majke Božje Lurdske. Od najuglednijega slovenskog arhitekta Jožeta Plečnika stigao je na dar (besplatno, iz njegove odanosti Mariji) projekt crkve koji je prihvaćen iduće godine. U ožujku 1936. tada pomoćni nadbiskup Alojzije Stepinac blagoslovio je kamen temeljac s poveljom. U njoj je zapisano da će crkva biti »zalog sretnije budućnosti hrvatskog naroda na ovoj zemlji i jamstvo vječnog spasa pred licem Majke Božje u vječnoj domovini«. Plečnik je izradio veličanstven projekt crkve koja se sastoji od donje (krip-

te) i gornje crkve. To je djelo zrelog razdoblja Plečnikova stvaranja u kojem on sjedinjuje elemente povijesne arhitekture s modernim oblicima, težnju za veličanstvenošću s intimnim ugođajima. Kvalitete Plečnikova djela izvrsno je sažeto iznio Žarko Domljan riječima: »Arhaična je elementarnost prostora potencirana niskim stropom, nizovima masivnih stupova sa zdepastim teškim kapitelima, te škrtim osvjetljenjem koje upućuje pogled prema oltaru, gdje iz daljine blistaju mramor i mjed, sabirući na svojim mnogim plohama svjetlo i kazujući da se tu zbiva neki izuzetan i svečan čin.«[7] Potkraj 1936. kripta je bila natkrita, a 24.

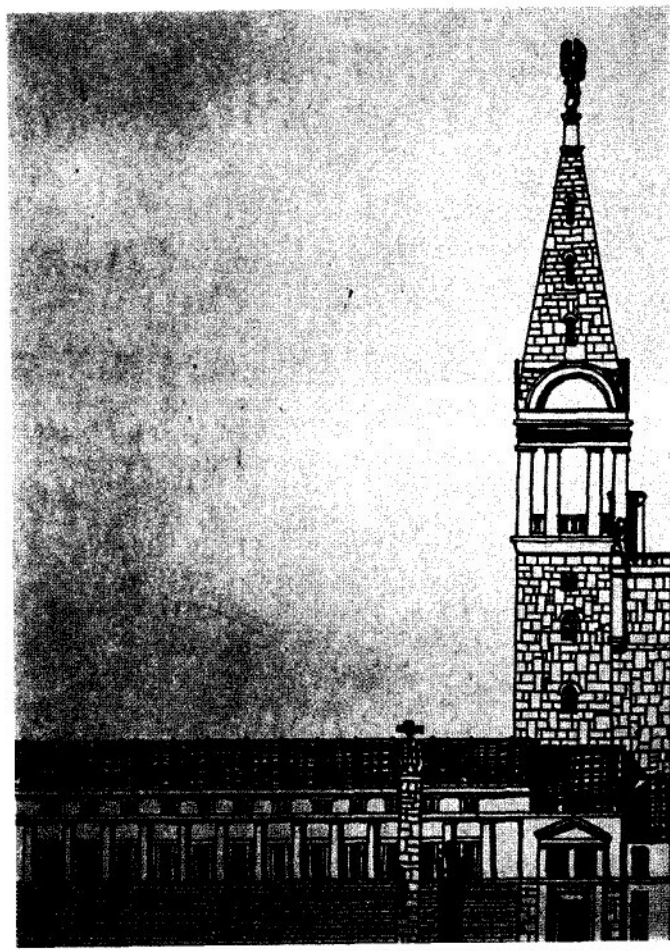

Sl. 3. Nacrt arh. Jožeta Plečnika za crkvu Majke Božje Lurdske (neizveden)

[7] Žarko DOMLJAN, *Kripta – umjetničko djelo arhitekta Plečnika*, Majka, 1/1976, br. 2, str. 9–10.

listopada 1937. posvećena uz sudjelovanje deset tisuća ljudi. Zadovoljstvo je bilo veliko, pa se moglo pročitati: »Veličanstvena kripta bit će temelj za baziliku sličnu onoj u Lurdu... Ova veličanstvena manifestacija prelazi granice običnih vjerskih svečanosti i dokazuje, da u Zagrebu živi probuđen i jak vjerski duh.«[8] Veliki oltar i pokaznica, dva velika i dva mala svijećnjaka izrađeni su po Plečnikovim nacrtima, a kripta se gradila i uređivala sve do 1943. Svetište Majke Božje Lurdske postalo je župnom crkvom 1942. Zbog ratnih i poratnih prilika prestali su građevni radovi.

Čašćenje Majke Božje pojavilo se odjednom na sasvim drugom dijelu grada. Na krajnjoj sjevernoj zagrebačkoj periferiji, na brežuljku Jordanovcu i oko njega još je 1930. bilo tek nekoliko skromnih prizemnica seljaka starosjedilaca. Na tom krasnom položaju u Božjoj prirodi podigli su zagrebački isusovci 1930. sebi samostan i u njemu samostansku kapelu sv. Josipa. Na padinama brežuljka brzo su nicale velike stambene zgrade s mnogo stanara, pa se pokazala potreba za osnivanjem župe. Župa je osnovana 8. siječnja 1961, povjerena isusovcima i posvećena Bezgrešnom Srcu Marijinu. Tako je i sjeverni dio Zagreba uključen u čašćenje Majke Božje, premda se bogoslužje i dalje održava u samostanskoj kapeli, jer zasebna župna crkva nije sagrađena.

Salezijanci na Knežiji u svojoj samostanskoj kapeli Majke Božje Pomoćnice razvili su veliku pastoralnu i socijalnu djelatnost, osobito s djecom i mladeži, a željeli su svojoj Pomoćnici sagradit »velebno svetište«. Na osnovi te njihove želje nadbiskup Antun Bauer dozvolio im je 1. ožujka 1937. da otvore župu.[9] Projekt za crkvu izradio je arh. Zvonimir Požgaj 1940, a nadbiskup Alojzije Stepinac blagoslovio je kamen temeljac. Zbog ratnih i poratnih prilika gradnja je uglavnom dovršena 1948. Crkva je dugačka prostrana trobrodna bazilika funkcionalnih oblika (stupovi kvadratnog presjeka) sa širokim pačetvorinastim svetištem. Pročelje završava zabatom, a zvonik je smješten na kraju južne lađe. Građevina je modernizirana ranokršćanska bazilika, dobro prilagođena okolnoj ravnici. Blagoslovio ju je 1948. biskup Salis-Sewis. Godine 1958. crkva je obogaćena skulpturama. Salezijanac brat Stanko Gašparec, akademski kipar, autor je brončanih kipova (vis. 3 m) Majke Božje Pomoćnice na vrhu pročelja i niza od pet likova iznad ulaza: Krist između četvorice evanđelista. Osobito je dojmljiv kip Majke Božje, u velikoj visini, a potpuno vidljiv i razumljiv. Njegov je rad bio velik pozlaćeni kip Marije Pomoćnice na glavnom oltaru, ali se, nažalost, razbio. Uz slike i mozaike s prizorima djelovanja salezijanske družbe u posebnoj niši u crkvi nalazi se kip od bijelog mramora Žalosne Gospe (Pietà), također djelo kipara salezijanca Stanka Gašparca (1982).

Na istočnoj periferiji Zagreba, u Željezničkoj koloniji, dominikanci su razvili toliku djelatnost, osobito kruničarskih društava, da je broj vjernika prelazio kapacitet njihove samostanske kapele, pa su 1930. u novom krilu samostana

---

[8] *Posveta kripte za baziliku Gospe Lurdske*, Katolički list, 1937, br. 44, str. 530.

[9] Dragutin BRUMEC, *Župa Marije Pomoćnice na Knežiji*, Katolički list, 1940, br. 18, str. 226.

Sl. 4. Crkva Marije Pomoćnice na Knežiji

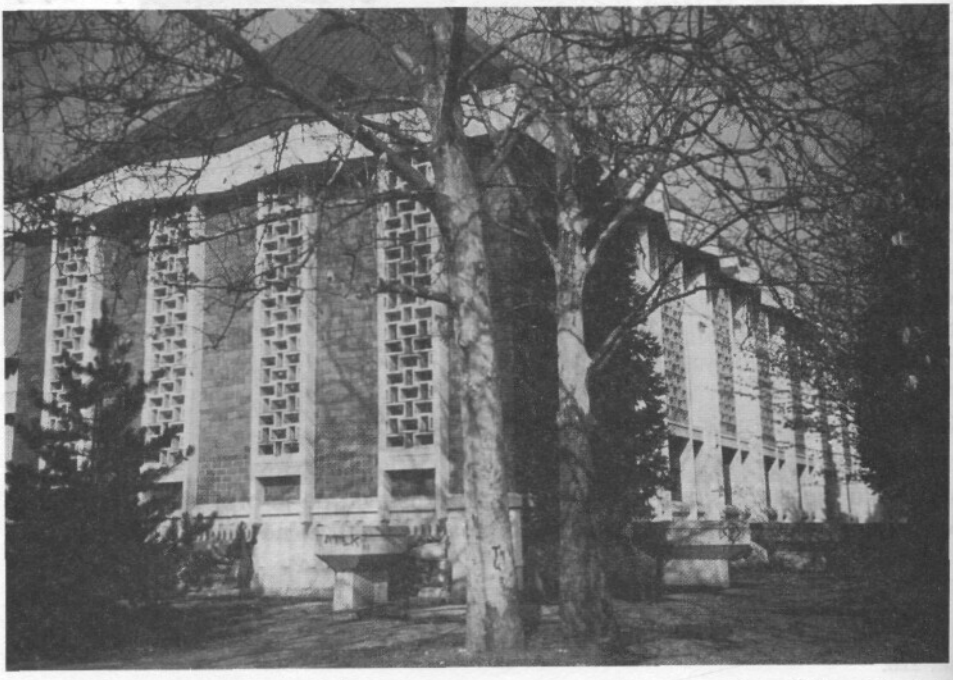

Sl. 5. Crkva Majke Božje, Kraljice sv. Krunice, na Kažotićevu trgu (tzv. Željeznička kolonija)

sagradili novu veliku kapelu. Posvetio ju je 10. kolovoza 1930. pomoćni biskup zagrebački Dominik Premuš. Nad oltarom kapele nalazila se kopija krasne slike talijanskog slikara iz 17. stoljeća Sassoferrata, koju je izradio dominikanac slikar Vinko Draganja. Zaštitnica nove kapele bila je opet Kraljica sv. Krunice. Ona je prikazana na oltarnoj slici.[10] Samostan je bio u ratu, tj. u bombardiranju 1944. srušen. Kapela je služila i dalje, pa i od 1965, kad je u dominikanskom samostanu dekretom nadbiskupa Franje Šepera 30. travnja 1965. osnovana župa, također posvećena Kraljici sv. Krunice. Dominikanci su željeli od svog dolaska u Željezničku koloniju sagraditi crkvu-svetište Kraljice sv. Krunice. Pošto su u teškim poratnim prilikama uspjeli skupiti novac i ishoditi dozvole, izabran je inž. arh. Branko Pintek za glavnog projektanta crkve. Po njegovu projektu crkva se gradila od 1968. do 1970. Zadatak je izveo u duhu funkcionalizma u najboljem smislu riječi, tako da konstrukcija jedinstvenoga crkvenog prostora, osim što nosi krovište, stvara i dekorativan efekt. Likovna rješenja za prozore (vitraže) i za sve predmete unutrašnjosti crkve (oltar s križem, svetohranište, vječno svjetlo, krstionicu, ispovjedaonicu i dr.) izradio je akad. slikar Božo Jušić. On je autor i reljefnih kompozicija na uzdužnim zidovima: na južnoj strani otajstva sv. Krunice, na sjevernoj strani lađa – simbol Crkve. Crkvi se prilazi s trga širokim stubama, prekinutim međupodestom. Ovo svetište Kraljice sv. Krunice svečano je posvećeno 8. kolovoza 1971. Unutrašnjost je obogaćena krasnim velikim brončanim pozlaćenim kipom (težine oko 300 kg) Marije Kraljice sv. Krunice, postavljenim pokraj oltara 1978. To je djelo ugledne akad. kiparice Marije Ujević-Galetović. Svetište Kraljice sv. Krunice može se smatrati najljepšom među novijim Marijinim crkvama u Zagrebu.

Drukčije su bile okolnosti oko crkve Majke Božje Lurdske u Zvonimirovoj ulici. Gustom gradnjom velikih stambenih zgrada ona je postala djelić gradske ulice. U ratno i poratno doba vjernicima je služila samo kripta, sagrađena i uređena po Plečnikovu projektu još prije rata. Godine 1970. oživjelo je pitanje nastavka gradnje svetišta, čini se, u vezi s tada predstojećim Mariološko-marijanskim kongresom u Zagrebu (1971). Trebalo je sagraditi gornju crkvu. Nažalost, potpuno je odbačen Plečnikov plan i time su se Zagreb i naša crkvena arhitektura lišili bez sumnje vrijednog i osebujnog arhitektonskoga djela. Valjda je tada bilo prekomplicirano i preskupo za izvedbu, a i ukus se izmijenio pod utjecajem tzv. zagrebačke škole funkcionalizma. Gornju crkvu projektirao je prof. inž. arh. Zvonimir Vrkljan u suradnji s inž. arh. Valdemarom Balleyom. Prema njihovu projektu gornja crkva izvedena je kao jednostavna velika dvorana s osvjetljenjem koje ulazi sa strane kroz prozore. Pred njom je prostrano predvorje iz kojeg su ulazi i u kriptu. Portal svetišta izradio je akad. kipar Lujo Lozica. Na njemu se ističe lik Majke Božje s djetetom Isusom, lijep kip od bijelog mramora, također Ložičino djelo. Posvetio ga je 8. prosinca 1970. biskup Mijo Škvorc.[11]

---

[10] Ante KOVAČEVIĆ, *Kamo »putuje« Željeznička kolonija*, Crkva u malom, broj 11, 13, 15, 17, 18, 19, 20.

[11] *Majka Božja Lurdska u Zagrebu*, Zagreb, 1982; Josip SOLDO, *Ljetopis samostana i crkve Majke Božje Lurdske*.

Sl. 6. Crkva Majke Božje Žalosne u Španskom

Najnovije, postkoncilske Marijine crkve dobile su mjesto i opet na krajnjoj periferiji Zagreba, koja se danas zove »novi dijelovi« grada. Moglo bi se reći i obrnuto: nova naselja pozvala su u svoju sredinu Majku Božju, i to na tri mjesta: na Oranicama, u Španskom i u Šancima-Savici. Naselja su trebala župe, pa, dakako, i župne crkve. Kako su ova naselja različitog karaktera, tako su im različite i župne crkve.

Oranice su naselje, južno od Vrapča, obiteljskih prizemnica s dvorištima i vrtovima. Njihova župna crkva, posvećena Majci Božjoj, pravi je dokument i monument socijalističke ere: uz ulicu neugledna prizemnica poput svih susjednih, a u dvorištu neka gospodarska zgrada nespretno povećana da bi služila kao crkveni prostor. Na nečemu sličnom dimnjaku s dvorišne strane razabire se ucrtan križ, a s ulične strane, kao jedini znak crkve, visi raspelo. Marijina crkva na Oranicama ispod je životnog standarda njezinih župljana.

Špansko je novo naselje na zapadnoj strani Zagreba. Velike stambene višekatnice sagrađene su oko malih obiteljskih kuća starijih naseljenika. Župna crkva s pravom nosi ime Majke Božje Žalosne; s pravom zato jer je u naselju dobila sasvim neprikladan, žalostan smještaj. Kraj širokih prostora u naselju i još šire ravnice oko njega, ona je stisnuta u usku ulicu i niotkuda nije vidljiva u cjelini. Da slobodno stoji na kojem trgu, vidjelo bi se da ona može biti dolično Marijino svetište. Gotovo neproporcionalno visok toranj s izduženim križem po

čitavoj visini obilježava razmjerno veliku crkvenu građevninu koja izvana djeluje znatno veće nego što joj je unutarnji bogoslužni prostor. Sasvim neugledan ulaz kraj tornja vodi u usko predvorje iz kojeg se ulazi u mračnu crkvu, koja svjetlo dobiva samo kroz uske visoke rasjekline u zidu, zaklonjene dosta tamnim vitražama. Dakako, nameće se pitanje zašto moderna crkva mora biti mračna kad nam je svima potrebno svjetlo i vedrina. Ova crkva Majke Božje Žalosne pokazuje kako suvremena arhitektura, napustivši funkcionalizam, traži oblike koji odgovaraju crkvenim potrebama i umjetničkom izražavanju, a govori i o nesporazumu urbanista, arhitekta i predstavnika Crkve koji kao da nije objasnio potrebe liturgije. Sagrađana je 1981. po projektu inž. arh. Valdemara Balleya i Ivanke Petrović.

Drukčiji je slučaj na jugoistočnoj periferiji Zagreba, iza Toplane u naselju Šanci-Savica. Izvan ulica s malim obiteljskim prizemnicama i daleko od stambenih nizova koji su u gradnji, na širokom prostoru podignuta je župna crkva Rođenja Marijina. Velik kompleks dominira ravnicom. Glavni dio velika je kocka natkrita šatorastim krovom, na vrhu staklenim. U njoj je bogoslužni prostor. Iza njega slobodno stoji toranj u malom unutarnjem dvorištu na koje se nastavljaju prostorije župnog ureda i dječjeg vrtića. Skladno razmješteni stupovi kružnog presjeka oživljavaju sva četiri pročelja ovog velikog kompleksa. Isti takvi stupovi u unutrašnjosti crkvenog prostora oblikuju svojevrstan ophod. Na djelu je postmoderna arhitektura koja diskretno evocira neoklasicizam. Crkvu

Sl. 7. Crkva Rođenja Marijina u Šancima-Savici

je projektirao inž. arh. Marijan Turkulin. Ona je rezultat izmijenjenog projekta, jer je prema prvom projektu oltar bio na zapadnoj strani, a glavni ulaz na južnoj, uz zvonik; primjer nedovoljne upućenosti arhitekta ili nedovoljne suradnje s njim. Gradnja je počela 1989. i još nije dovršena, osobito u unutrašnjosti.

Kad se baci pogled na sve izloženo, vidi se da je u posljednjih šezdesetak godina Majka Božja dobila u Zagrebu devet novih crkava. Budući da se Zagreb u tom razdoblju nije brojem stanovnika devet puta povećao, nego oko četiri puta, odnos u korist Majke Božje vrlo je povoljan. On nije neobičan ni neočekivan, jer je u Zagrebu i u starijim vremenima uvijek bilo jako razvijeno čašćenje Marije i bilo je razmjerno mnogo njezinih svetišta. Zagreb je samo nastavio svoju marijansku tradiciju.

Ako se ove Marijine crkve promotre kao arhitektonski objekti, oblikovna kvaliteta uglavnom zadovoljava. Ima tu vrhunskih arhitektonskih ostvarenja, kao što je Denzlerova crkvica Majke Božje Sljemenske, Kraljice Hrvata. Sasvim izuzetne kvalitete i osebujne izražajne snage bila bi dvokatna crkva Majke Božje Lurdske da je projekt europski poznatoga slovenskog umjetnika Plečnika, dosljedno, odnosno potpuno izveden; da nije gornja crkva dobila sasvim utilitaran oblik. Među zanimljiva i uspjela ostvarenja crkvene arhitekture može se svrstati svetište Kraljice sv. Krunice inž. Pinteka na Kažotićevu trgu, pa i najnovija crkva Rođenja Marijina u naselju Šanci-Savica arh. Turkulina, iako je prvotni projekt morao biti prerađen.

Crkva Marije Pomoćnice na Knežiji arh. Požgaja novo je izdanje starokršćanske bazilike, osobito vanjštinom, a crkva Majke Božje Žalosne u Španskom traženje je rješenja za težak zadatak projektiranja suvremene crkve. Od Marijinih likova u svim ovim crkvama po svome umjetničkom izražaju vrijedna su dva: Lozičina skulptura Majke Božje na ulazu u crkvu Majke Božje Lurdske i Kraljica sv. Krunice u istoimenoj crkvi, djelo kiparice Marije Ujević-Galetović.

Za čašćenje Majke Božje možda su od arhitektonskih rješenja važnije lokacije. Zaključiti se može iz svih navedenih slučajeva da je u urbanističkom razvoju Zagreba Majka Božja u svako vrijeme išla na krajnju periferiju. Očito je tamo njezina nazočnost bila najpotrebnija.

Zusammenfassung

NEUERE MARIENKIRCHEN IN ZAGREB

Als Zagreb noch eine kleine Stadt war, verehrten die Bürger die Mutter Gottes an vielen Stellen und in verschiedenen Darstellungen: in Ihren Kirchen, Kapellen, Bildsäulen, Bildern.

Da sich nach dem Ersten Weltkrieg viele Bauer aus den Dörfern an der Stadtperipherie ansiedelten, dieses neue Stadtproletariat war ohne Seelsorge. Die drei Mönchorden verstanden das Bedürfnis neuer Stadtbewohner zu ewangelisieren und nahmen die Mutter Gottes als Patronin ihrer Tätigkeit. Die Salesianer gründeten ein Jugendzentrum

und die Kirche der Maria Hilferin in Knežija, die Dominikaner der Rosenkranzkönigin in der Eisenbahnerkolonie und die Franziskaner aus der Dalmatinischen Provinz der Lurd-Mutter Gottes in der Zvonimir Strasse. Die Bergsteiger mit der Hilfe der Stadtverwaltung bauten die Marienkapelle, der »Königin der Kroaten«, auf dem Berg Sljeme bei Zagreb. Die Bauer in Stupnik, in Zagreber Umgebung, errichteten eine Dorfkapelle, auch de »Königin der Kroaten« gewidmet.

Nach dem Zweiten Weltkrieg, wegen der sozialistischen Regierung, waren die Umstände für das Kirchenbauen ganz ungünstig. Doch wegen der Verbreitung der Stadt, nach dem Zweiten Vatikanischen Konzil baute man einige Pfarrkirchen in neuen Stadtteilen. Drei sind der Mutter Gottes geweiht. In Oranice wurde ein ganz armseliges Familienhaus in den Kirchenraum umgestalltet – ein wahrer Beweis der politischen Verhaltnisse. Die Zagreber Architekten, die der postmodernistischen Richtung in Architektur gehören, haben die Pfarrkirchen projektiert: in Špansko der Traurigen Mutter Gottes und in Šanci der Maria Geburt. Auf diese Weise wie einst, so stehen auch heute die neuen Stadtteile unter dem Schutz der Heiligen Jungfrau.